

Bjørn Olav Utvik

Anmeldelse av Florence Bergeaud-Blackler, *Broderismen. Sådan undergraver islamister de vestlige samfund*, (Forlaget Pressto, København, 2024.

Bokanmeldelse

Vesten (og resten av verden) er truet av en langsom, planmessig islamisering som har som mål å etablere et verdensomspennende nytt kalifat, som skal styres etter sharia-lover. Den sentrale kraften som driver fram denne planen er Det muslimske brorskap, som arbeider gjennom et intrikat og tåkelagt nettverk av organisasjoner og enkeltpersoner, hvorav mange ikke er klar over sin egen rolle i prosjektet. Dette er budskapet i en bok av den franske antropologen Florence Bergeaud-Blackler (heretter FBB), først utgitt på fransk i 2023 som *Le frérisme et ses réseaux. L'Enquête*. En dansk oversettelse, *Broderismen. Sådan undergraver islamister de vestlige samfund*, kom i 2024, og er utgangspunktet for denne anmeldelsen.

Bergeaud-Blackler er ansatt som forsker i det prestisjetunge statlige Centre national de la recherche scientifique (CNRS), og underviser ved École pratique des hautes études (EPHE) i Paris. Men denne boka framstår ikke som et vanlig vitenskapelig bidrag. Den er ikke forskende. Her er trusselbildet gitt i utgangspunktet og boksiden brukes til å gi eksempler som skal underbygge det. Selv om boka på akademisk vis er utstyrt med fotnoter og bibliografi er den primært et kampskrift og legger heller ikke skjul på det. I prologen skriver FBB:

Fanatismen vil ikke bare ødelægge, den vil partere, halshugge, snitte struber, flænse, kaste mennesker ud fra tårne – metodisk og insisterende, motiveret av kærlighed til Gud og under hans blik. Denne langsomme, uendelige dødsdrift, vi ser indskrevet i Brødrenes slagord («At dø for Allah er vores ypperste mål») – hele den uudholdelige inerti i deres projekt – får os til at miste al vores koldblodighed og kritiske sans. Det er svært for os at forstå et

mentalt univers, der ligger så langt fra vores vestlige menneskesyn. Men vi bliver nødt til at indstille os på, at det nu også findes i vores samfund. Og vi bliver nødt til at prøve at forstå det. For at ruste os intellektuelt og som hjælp til at beskytte os selv, vores børn og vores humanisme.» (s.33,34).

Boka avsluttes da også med noen anbefalinger for det forfatteren ser som den nødvendige motstandskampen, under overskriftene «Sådan genkender vi broderismen» (s.355) og «Sådan kan vi modvirke broderismens indflydelse» (s.358). Den består ellers av ti tematiske kapitler i tillegg til en konklusjon. Kapittel I tar for seg Det muslimske brorskaps tidlige historie og budskap, kapitlene II, III og IV søker å beskrive det breiere fenomenet hun døper «broderismen», hvordan det vokste fram, hvem som var dets ideologer, og ikke minst hvordan det ble en aktiv kraft i Europa gjennom etableringen av en lang rekke organisasjoner av ymse slag. Kapittel V og VI tar for seg det FBB ser som viktige metoder for broderismen: «islamisering av viten», og ulike forsøk på å skape islamsk «soft power». Kapittel VII gir eksempler på hvordan broderismen kan innbefatte islamske retninger som er både mer moderne og mer konservative enn Det muslimske brorskap, mens kapittel VIII tar for seg dem FBB ser som islamismens medløpere innen vestlig politikk og akademia. Kapittel IX handler om broderismen og kvinnene, og kapittel X om broderistisk indoktrinering av barn.

Kjernen i FBBs fortelling er omtrent slik: Det muslimske brorskap (heretter Brorskapet), som ble dannet i 1928 i Egypt, men siden har spredd seg over den muslimske verden, krever av sine medlemmer at de skal vie sitt liv til å fremme islams sak. Det innebærer å arbeide med seg selv og andre i samfunnet for å styrke troen og fremme praksis i tråd med islamske normer. Det innebærer å engasjere seg for å bygge og utvikle det landet man bor i. Og det innebærer som langsiktig mål at hele verden skal vinnes for islam og styres av en kalif, en som leder samfunnet som Profeten Muhammads stedfortreder. Metodene for å nå dette målet kan spenne fra overbevisning til væpnet kamp. Ikke minst – og her er FBBs kronargument – Brorskapet benytter seg ikke bare av sine egne medlemmer. De opptre svært pragmatisk og søker å utnytte innsatsen til alle grupper og enkeltpersoner som på en eller annen, stor eller liten, omfattende eller avgrenset, måte søker å fremme islams posisjon. Det er her hun lanserer begrepet «broderismen», som altså da har sitt utgang-

spunkt og sin drivkraft i Brorskapet, men er en mye mer omfattende bevegelse, der svært mange kan ha andre mål enn Brorskapet, men likevel uvegerlig brukes og styres dit Brorskapet vil. Og så mener altså FBB at hvis ikke Europa snart våkner, vil broderismens undergravende innflytelse gjøre at vi en dag våkner opp i en islamsk stat styrt av sharia.

Hvor troverdig er denne fortellingen? I mine øyne svikter den fatalt på flere punkt.

FBB gir et fortegnet bilde av Det muslimske brorskap, ikke minst slik det framstår i dag. Brorskapet har i dag ikke ett senter, men er delt inn i nasjonale organisasjoner i hvert land, blant sunni-muslimer primært i den arabiske verden. Disse inngår i et internasjonalt nettverk, men er primært engasjert i samfunn, politikk og tro i hvert sitt land. I politisk forstand er Brorskapet tilhengere av rask økonomisk utvikling og modernisering, men er samtidig sosialt konservative og forsvarer familien som limet i et godt moralsk samfunn. Det er store variasjoner innad i Brorskapet, ikke minst fra land til land, men generelt skiller det seg likevel skarpt fra *salafismen*, en mer konservativ islamistisk retning som forsvarer bokstavtro etterligning etter slik de mener islam ble praktisert på Profetens tid, mens Brorskapet er mer orientert mot å realisere det de oppfatter som det sentrale meningsinnholdet i religionen på en måte som fungerer i vår samtid. Brorskapet skiller seg også skarpt fra *jihadismen*, som mener væpna kamp i Guds navn er den eneste metoden for å skape et sant muslimsk samfunn. Brorskapets linje har lenge vært at det er fredelig overbevisning som er metoden for å bringe ønsket endring, og de har tatt skarp avstand fra terrorvirksomheten til grupper som IS og al-Qaida. Og Brorskapet har tilsluttet seg demokratiet som den styreform de mener er mest i samsvar med islam.

Det spesielle med FBBs bok er at mens hun registrerer disse forskjellene her og der i boka, nuller hun dem straks ut igjen, og holder fast på sin idé om den Brorskapsledede «broderismen» som én omforent bevegelse som planmessig arbeider for å installere et islamsk terrorvelde.

Metoden hennes for å få til dette er for så vidt enkel. Hun postulerer noe hun mener er Det muslimske brorskaps mål, ved å plukke utsagn selektivt fra stifteren Hassan al-Banna (1906-1949) og legge til like selektivt fra noen andre islamist-figurer. Når så noen fra Brorskapet eller andre «broderister» uttaler noe som peker i denne retning beviser det hva de står for. Når de sier noe som peker en annen vei, er det sleip taktikk. For å ta noen

eksempler: FBB plasserer egypteren Yusuf al-Qaradawi (1926-2022) helt sentralt i sitt broderistiske univers. Qaradawi var i sin ungdom medlem av Brorskapet i Egypt, og satt mange år i fengsel for det på 1950-tallet. Etter hvert ble han en anerkjent *alim*, islamsk geistlig. Han var i lang tid basert i Qatar, og utøvde stor internasjonal innflytelse på fortolkningen av islams budskap, blant annet gjennom sitt eget TV-program på Al Jazeera, «Sharia og livet» som på det meste nådde 60 millioner seere. Qaradawi var kjent som en av lederne for *wasatiyya*¹-tendensen, som ser seg selv som å stå for en moderat og balansert forståelse av religionen, der man med basis i de hellige skriftene utleder retningslinjer for individer og samfunn med bruk av fornuft og i lys av hva som i dagens samfunn best vil realisere de underliggende hensiktene bak skriftens bud.

Qaradawi ble da også skarpt kritisert fra salafistisk hold for å gå bort fra den sanne forståelsen av islam. Men for FBB innebærer *wasatiyya* bare tilsynelatende en moderat holdning. I virkeligheten er det en sleip taktikk. Ifølge henne anbefaler Qaradawi for gode muslimer at man i debatt med sekulære akademikere bruker etterligningens knep ved å tilegne seg den akademiske habitus. Hun siterer Qaradawi slik: «*Vi skal benytte os af rolig, objektiv og akademisk argumentation, ikke gribe til fornærmelser, skældsord eller entusiastisk veltalenhed*». Det kan jo høres bra ut, vil mange tenke. Men her rykker FBB straks inn og utlegger meningen:

Frem for alt skal vi holde masserne og de unge væk fra de akademikere, der spreder «*de ideologiske svøber, der åbent feier hen over vores land eller i hemmelighed infiltrerer det*». Qaradawi nægter disse «kætterske» eliter en anerkendt status som muslimer. Og uten anerkendelse bliver de, selv om han ikke siger det eksplicit, at regne for frafaldne, hvilket kan straffes med døden. (s.127)

Dette utdraget er typisk for FBBs skrivestil. Her har jeg kursivert det som hun angir som direkte sitater fra Qaradawi. Disse flettes nærmest umerkelig sammen med hennes egne utlegninger, og det er vanskelig for leseren å vite om det som ikke er direkte sitert – som for eksempel utsagnet om å holde massene og de unge vekk fra visse akademikere – er noe Qaradawi faktisk har sagt.

På lignende måte nuller hun ut Det muslimske brorskaps skarpe avstandtagen fra jihadistisk terror.. Hun skriver:

¹ Fra arabisk *al-wasat*, midten, sentrum.

I sin aktuelle [...] version indgår der ikke militære midler i broderismens erobningsstrategi, fordi magtbalancen endnu tegner ugunstig, hvis der skulle komme en sådan konfrontation. Forudsat at de pågældende handlinger ikke er svar på noget, broderismen selv oppfatter som blasfemisk, kan den udmærket gå med til at fordømme morderiske jihadist-angreb i den udstrækning, at den anser dem for kontraproduktive. (s.183)

Ved å redusere de skarpe motsetningene mellom ulike islamistiske (og for den saks skyld islamske i det hele tatt) retninger skaper FBB et bilde der enhver som utfører handlinger eller ytrer meninger som kan sies å fremme islams sak, eller i det minste ha til formål å gjøre det, tjener Det muslimske brorskaps agenda (som FBB har definert den), og slik inngår i det ulne begrepet «broderismen». Alt fra krav om bønnenrom på vestlige universiteter til innsamling til nødhjelp i Sudan til morderiske terroraksjoner i Frankrike eller Somalia blir uttrykk for broderismen. Salafister og jihadister blir broderister. Eksempelvis skriver hun om nettstedet Islamweb som tilbyr fatwaer om alle mulige forhold til sine lesere: «Salafistisk i sin praktiske doktrin, er banken av internationale fatwaer reelt broderistisk, fordi dens ultimative mål stadig er «skabelsen af det store muslimske samfund (ummah) ledet af en kalif», som det står på dens hjemmeside.». (s.264)

Til og med islams mystiske retning, sufismen, så vel som statsallierte geistlige i Saudi-Arabia og Egypt (der Brorskapet siden 2013 har vært erklært som en terrorbevegelse) kan FBB når som helst trekke opp av hatten som eksempler på hva broderismen driver med. Når hun i tillegg til stadighet for egen regning fletter inn i teksten sine forklaringer på hva som *egentlig* ligger i forskjellige aktør-utsagn, er resultatet at nærmest hva som helst kan brukes som bevis på hennes tese. Som hun skriver på s. 117: «Resultatet bliver [...] «broderismen», som ikke vil gi afkald på noget, vil islamisere alt og på én gang samle de mest radikale og de mest moderate, de mest bogstavtro og de mest reformistiske – både de som lever i *Dar al-Islam* og de som lever udenfor – i én enkelt bevægelse: den islamiske bevægelse».

FBB legger stor vekt på at angrepet på vesten drives systematisk – om enn langsomt – fram i tråd med en plan. Problemet er at den som leter i boka etter et senter som kunne styre i tråd med denne planen, leter forgjeves. Det hele løser seg opp i tåke. Det er som om selve ideologien – om ikke islam selv – eier en

usynlig, vedvarende og uforanderlig kraft som driver skuta mot målet. Et par sitater igjen:

«[B]evægelsen [behøver] egentlig ikke [...] at spørge sig selv, hvorfra den kommer, hvor den er på vej hen, eller hvordan den skal fortsætte. Det handler om at nedbryde de strukturer og principper, der støtter og beskytter værdierne i det samfund, der skal islamiseres, ved at støtte de eksterne og interne kræfter, der underminerer det, ødelæggerne og dekonstruktørerne, salafisterne og den islamvenlige venstrefløj». (s.133)

«Deres ekspansjon er dog snarere koncentrisk end lineær. For at komme fremad mobiliserer deres utopiske autoritarisme forskjellige antagonistiske kræfter som et skib, der bevæger sig fremad ved hjelp av sideværts kræfter. De dækker over, absorberer og neutraliserer alle andre tendenser. De aksepterer de blødeste former for kompromis, men også de hårdeste og mest hensynsløse former for vold. Når de fordømmer de sidste (jihadisme), sker det ikke ud fra principper, men fordi disse handlinger er ineffektive i forhold til at realisere planen». (s.138)

Som antydnet over er det en gjennomført stil hos FBB at hun i sin framlegging av hva «Broderistene» sier og gjør, stadig også informerer oss om hva de *egentlig tenker*. Man kan mistenke at hun ikke synes det hun legger fram er kraftfullt nok, så det må krydres. FBB tar da utgangspunkt i sitt eget fasttømrede bilde av hva islam og Det muslimske brorskap i sin kjerne er, og forklarer oss ved hjelp av det hvordan vi skal tolke forskjellige handlinger og utsagn. Rett som det er skjærer hun ut i det ekstreme: «Det er på én gang lydigheten og det umåttelige ønske om at behage Gud, der driver troens forkjæmpere udi voldens, torturens og dødens ekstremer», skriver hun, og belegger dette med følgende sitat fra Hassan al-Banna: «Vi søker intet annet end Allahs åsyn og menneskehedens velbefindende. Vi arbeider kun for at søge hans velbehag». (s.61). Ingenting om vold og tortur hos al-Banna her, så det tilføyer FBB. Og i omtalen av arbeidet til ICESCO², dannet av den interstatlige Organisasjonen for islamsk samarbeid (OIC) som et motstykke til FNs UNESCO, skriver FBB: «Som vi har set, gjør de teknologiske og økonomiske magtforhold, at Broderskabet næppe kan få held til at gjennomføre nogen militær

² Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization.

erobring af Vesten, så det må i stedet blive gennem uddannelse og kultur (ICESCOs domæne), at de vestlige demokratier må presses til at føje sig». Helt udokumentert impliserer hun at Det muslimske brorskap skulle styre ICESCO. Og for det andre tilsetter hun helt for egen regning et perspektiv der ICESCOs bestrebelser innen utdanning, vitenskap og kultur er erstatninger for et primært ønske om å erobre vesten militært. Slike eksempler florerer i boka.

Det finnes viktige utfordringer knyttet til muslimsk innvandring til Europa, der tradisjonelle levesett og moraloppfatninger hos innvandrergupper kan bryte mot rådende oppfatninger om friheter og rettigheter. Det gjelder også om vi ser på ideologi og programmer hos Det muslimske brorskap og andre islamister. For å ta ett kjernepunkt: Brorskapet, i likhet med de fleste islamister, holder fast på at familien er kjernen i samfunnet, og at mannen er overhodet i familien med rett til å bestemme over sin kone og sine barn. Og selv om ting her er i langsom endring, er islamistorganisasjonene overveldende mannsdominerte. Men FBBs bok bringer lite ny innsikt her. Igjen er et hovedproblem at den ikke går undersøkende til verks, men har et forhåndsgitt sett av argumenter som så skal illustreres med empiri. Selv med dette utgangspunktet kunne den gitt interessante bidrag. Men det empiriske underlaget framstår som utydelig og tilfeldig. Vi får ingen systematisk framlegging av programmer og ideologiske standpunkter. Boka ramser opp lister på organisasjoner i Europa som FBB hevder er styrt av Det muslimske brorskap, men dette underbygges lite og ingenting, og framfor alt nærmer framstillingen seg aldri å vise noe som kunne ligne å peke på en aktiv ledelse for det gigantprosjektet FBB hevder er i disiplinert og systematisk virksomhet for å overta Europa.

Selv kapittelet som skulle handle nettopp om broderistenes kvinnesyn, blir merkelig tamt og delvis på siden av temaet. Her er ikke grunnlaget en undersøkelse av dokumenter og handlinger knyttet til Det muslimske brorskap eller andre «broderister». I all hovedsak bygger kapittelet på en fokusgruppe for muslimske kvinner som FBB og en annen forsker arrangerte i Sør-Frankrike høsten 2017. Kvinnene har variert sosial bakgrunn, men er ikke plukket ut som medlemmer av islamistiske organisasjoner. Referatene fra samtale gir et mikrobilde av noen franske muslimers holdninger, men sier ingenting om en stor plan for å overta Europa, som jo er det FBB ønsker å bevise.

Ser vi på boka som helhet, framstår det sånn: om vi renser den empirien som legges fram for FBBs innskutte kommentarer og forklaringer, står det igjen et bilde av et mangfold av islamske og islamistiske tendenser og bevegelser, ofte i strid med hverandre. Noen er svært konservative, mens andre er opptatt av å fortolke islams budskap slik at det kan gi mening i den moderne verden. Noen vil ta i bruk vold for islams sak, mens andre vil arbeide med fredelige midler, og ser demokrati som den styreform som er mest i samsvar med islam. Men dette er noe ganske annet enn FBBs tese om den store broderistiske plan for å overta verden.